

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-5>

УДК 338.1:330.3

**ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ
КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ**

**PROSPECTS FOR THE RESTORATION
OF CRITICAL INFRASTRUCTURE
IN THE DEOCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE**

Шпатакова Оксана Леонідівна

кандидат економічних наук,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3059-9478>

Іваненко Руслан Олександрович

старший науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1447-6275>

Погребицький Микола Леонідович

доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник,
Національна Академія Служби безпеки України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0779-6577>

Shpatakova Oksana

Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture

Ivanenko Ruslan

Ukrainian Research Institute of Special Equipment
and Forensic Science of the Security Service of Ukraine

Pogrebytskyi Mykola

National Academy of Security Service of Ukraine

Розробка стратегії повоєнної відбудови України є основною задачею для органів державної влади; завчасно сформований план дій здатен підтримати стійкість держави та усунути загрози для її цілісності, джерелом яких є дестабілізований стан кожної із сфер життєдіяльності. Визначено, що процеси відновлення критичної інфраструктури на територіях, які перебували в умовах довготривалої окупації, мають буди пріоритетом, адже обрана тактика відбудови безпосередньо впливає на якість життєдіяльності громадян, ефективність використання місцевого потенціалу, а також загальні можливості виконання місцевими та регіональними органами влади своїх функцій в частині підтримки місцевого економічного розвитку, забезпечення громадян і бізнесу необхідним ресурсно-інституційним базисом. Таким чином, роль процесів відбудови деокупованих територій не може бути знеціненою, оскільки відсутність стратегічного курсу лише унеможливить відновлення цілісності України як держави, а також як багатокомпонентної соціально-економічної системи; зазначені аспекти, власне, актуалізують потребу у всебічних дослідженнях проблематики. Відповідно, наукова стаття являє собою оригінальне дослідження процесів відбудови критичної інфраструктури на деокупованих територіях України як ключового етапу стратегії відновлення цілісності держави, створення належних умов для життєдіяльності громадян, а також підтримки ефективної роботи економічної системи загалом. Дослідження проблематики здійснювалось завдяки застосуванню методів порівняння, абстракції, аналізу, узагальнення. Під час дослідження було визначено роль критичної інфраструктури як об'єктів, що забезпечують життєдіяльність територій та впливають на ефективність використання їх потенціалу. Авторами була реалізована спроба знайти оптимальний із сукупності альтернативних вектор повоєнної відбудови деокупованих територій, а також були внесені пропозиції стосовно відновлення роботи як об'єктів критичної інфраструктури, так і цілих галузей, функціонування яких безпосередньо залежить від швидкості відновлення інфраструктурного забезпечення територій.

Ключові слова: деокупація територій, повоєнна відбудова, відновлення і захист критичної інфраструктури, відновлення цілісності України, відновлення економіки.

Developing a strategy for the total post-war reconstruction of Ukraine must remain a priority for authority; a previously drafted action plan for the territories restoration may assist in the protection of resilience of our stricken nation and address the threats facing the integrity of the country. It was defined that the process of restoration of critical infrastructure in territories that are temporarily controlled by the occupation power should be a priority; unquestionably, the efficiency of reconstruction practice have a direct impact on the quality of life of citizens, the rationality of use of territorial potential, as well as the possibility of implementing of functional responsibilities by the local authorities, particularly in support of the local economic development and supply to citizens and business of necessary resource and institutional framework. So, the role of the reconstruction of critical infrastructure process on deoccupation territories cannot be compromised; the lack of strategic course will only make restoration Ukraine's integrity more difficult. Thus, these aspects point to the increasing relevance of discussions on post-war restoration and protection of critical infrastructure on deoccupation territories. Accordingly, the article is devoted to the analysis of the prospects of restoration of critical infrastructure on deoccupation territories as the main phase of recovery strategy of Ukraine's integrity, as well as the process to create optimal conditions for live and work of citizens and strengthen of economic system of Ukraine as a whole. Comparison, methods of abstraction, analysis and generalization are the research methods which were used in the article. In this science paper the role of critical infrastructure as targets that provide essential services to the civilian population and have an impact on the efficiency of use of social and economic potential of the territory was identified. The trying to find an optimal from a set of several alternative way of post-war reconstruction of deoccupation territories has been implemented; furthermore, the proposals for restoration and protection of critical infrastructure, as well as entire branches of economic activity that also depend upon the pace of recovery in the infrastructure provision have been implemented introduced by authors.

Keywords: deoccupation of territories, post-war reconstruction, restoration and protection of critical infrastructure, restoration of Ukraine's integrity, economic recovery.

Постановка проблеми. Важливість критичної інфраструктури важко переоцінити, оскільки це є базова ланка, що підтримує життєдіяльність кожної із сфер соціально-економічного середовища. Це основа, яка забезпечує реалізацію соціально-орієнтованих задач, функцій органів державної влади, впливає на якість життя громадян, а також раціональність використання потенціалу територіальних одиниць. В умовах війни значна частка територій, обсяги яких досягають орієнтовно позначки у 20% від загальної площі України, зазнала вторгнень, зміни влади, а також трансформацій у механізмах роботи критично важливих об'єктів інфраструктури. Окупація, як результат війни, стала причиною двох подій:

– по-перше, це відсутність єдності окупованих територіальних одиниць із центрами управління, втрата економічних і політичних взаємозв'язків між ними і, відповідно, унеможливлення підтримки місцевих територій у реалізації соціально-економічних процесів, обміну ресурсами тощо;

– по-друге, це значні руйнування, які загалом унеможливають роботу об'єктів критичної інфраструктури, а, відповідно, зупиняють ефективне функціонування цілих сфер життєдіяльності.

Відповідно, відновлення критичної інфраструктури має бути основним орієнтиром, наступним кроком за деокупацією. Процеси відбудови дозволять відновити правильність роботи окремих об'єктів та повернути економіці України ознаки цілісності та вза-

ємоузгодженості у роботі ланок місцевого і загальнодержавного значення. Власне, безпрецедентність подій в Україні ускладнює пошуки оптимальної стратегії і вибору тактики відбудови інфраструктурних об'єктів на територіях, що перебувають в окупації, та актуалізує важливість дослідження проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль об'єктів критичної інфраструктури, а також важливість вдосконалення системи їх захисту в умовах воєнної агресії аналізується у працях таких науковців, як О. Суходолі, С. Кондратова, Д. Бірюкова, О. Насвіт [1], О. Яременко [2], М. Криштановича, Я. Пушак, М. Флейчук, В. Франчук [3] тощо. Так, експерти та аналітики Національного інституту стратегічних досліджень ще у 2015 році, на початку збройної агресії у східних регіонах України, почали проводити аналіз передумов, які вже тоді вказували на існування потреби у зміні бачення щодо ролі захисту об'єктів критичної інфраструктури. Серед основних причин, що продовжують актуалізувати проблематику до сьогодні, науковцями було визначено «гостра соціально-політична криза в умовах іноземного військового втручання у внутрішні справи України, різке посилення екстремізму та тероризму, небувалий ріст злочинності, у т.ч. із використанням зброї, падіння економіки та зростання масштабів гуманітарної кризи у східних регіонах країни, руйнування та пошкодження численних підприємств, інфраструктурних об'єктів» [1, с. 6], тобто самі новітні реалії, в яких перебуває Україна, вказують на

важливість захисту критичної інфраструктури і на підконтрольних територіях, і на окупованих. Доповнити цю думку можна твердженням О. Яременко, який у своїй праці зазначив, що «захист критичної інфраструктури від загроз порушення її функціонування реалізується з метою захисту життя, здоров'я та майна свого народу» [2], відповідно, з метою збереження не лише соціально-економічного потенціалу територій, а і людського.

Проте, більшої актуальності набирають дискусії навколо проблематики відбудови сфери критичної інфраструктури, а не лише її захисту; науковці значну увагу приділяють розробкам актуальних стратегій, що включають пропозиції щодо відновлення деокупованих територій та відбудови критичної інфраструктури як такої, що забезпечує їх економічну, екологічну та соціальну життєдіяльність. Значний вклад зроблено такими науковцями та експертами, як Я. Жаліло, А. Ткачук, В. Геєць та ін. [4]. Зокрема, А. Ткачук зазначає, що повоєнне відновлення, в т. ч. і сфери критичної інфраструктури, «визначатиметься якнайшвидшим поверненням до звичайної економічної діяльності», а в основі процесів відбудови як підконтрольних Україні територій, так і тих, що тимчасово перебувають в окупації, має бути «мобілізація ресурсів у всіх сферах і на всіх напрямках діяльності, оскільки інерція впливу війни залишатиметься надовго» [4]. Я. Жаліло наголошує, що в контексті відбудови критичної інфраструктури постраждалих від війни територій «потрібно спільно докладати інтелектуальних зусиль, щоб ще в умовах війни прокладати шляхи для відбудови країни»; «модернізація має здійснюватися не лише в секторальному, а й у територіальному вимірі, адже стійкість економіки в умовах воєнних ризиків дуже великою мірою була забезпечена за рахунок територіально-регіональної сталості» [4], підсумовуючи зазначив дослідник. Відповідно, стійкість держави продовжує залежити від стійкості регіонів і громад, навіть від тих, які перебувають в ізоляції від України, що зумовлює важливість першочергової відбудови їх інфраструктурного забезпечення після деокупації.

Окремі аспекти перспектив відновлення Донбасу, як території, потенціал якої зазнав найбільших втрат внаслідок окупації впродовж восьми років (з 2014 р.), висвітлено у працях Л. Беззубко, Б. Беззубко [5], В. Ляшенко, І. Підричевої, С. Буравченко [6] тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Праці вища зазначених

науковців всебічно розкривають стратегічний курс України в контексті повоєнної відбудови, дискусії навколо цього питання тривають. Проте, проблематика відновлення критичної інфраструктури територій, які сьогодні перебувають в окупації, зростає більш динамічними темпами, оскільки ефективність обраної тактики – це основа як для відбудови деокупованих територій, так і для зміни якості життя громадян, що стали заручниками війни; таким чином, безпрецедентність ситуації вимагає поглиблених досліджень.

Мета – дослідження процесів відбудови критичної інфраструктури на деокупованих територіях України як ключового етапу стратегії відновлення цілісності держави, створення належних умов для життєдіяльності громадян, а також підтримки ефективної роботи економічної системи загалом. Для досягнення поставленої мети було сформовано та вирішено такі завдання, як:

- дослідити роль об'єктів критичної інфраструктури як таких, що забезпечують життєдіяльність територій та впливають на ефективність використання їх потенціалу;
- проаналізувати заходи відновлення об'єктів критичної інфраструктури, узагальнити їх значення в контексті стабілізації функціонування різних сфер життєдіяльності та перспектив відновлення розвитку деокупованих територій.

Вклад основного матеріалу. Поняття критичної інфраструктури є типовим для національних економік різних держав світу, проте аспекти захисту її об'єктів як окрема складова забезпечення високого рівня національної безпеки є відносно новими для української практики. Його формування відбувається із врахуванням європейського досвіду, як основного в умовах реалізації євроінтеграційних прагнень, а також американського чи інших провідних країн. Проте, Україна, перебуваючи у безпрецедентних обставинах жорстокої війни, вимушена шукати нові шляхи не лише для захисту об'єктів, а й для їх відновлення, зокрема на тих територіях, які зараз перебувають під контролем окупаційної влади, проте в перспективі мають бути звільнені та повернення до умов нормальної життєдіяльності. Важливість відновлення функціонування сфери критичної інфраструктури не може бути переоцінена, оскільки її робота забезпечує:

- по-перше, умови життєдіяльності громадян, їх доступність до соціально-важливих послуг, забезпечення власних потреб, а також підтримку якості життя на належному рівня;

– по-друге, підтримку бізнесу, який для нормального функціонування має потребу у ресурсному забезпеченні, законодавчому базисі, визнаній на загальнонаціональному рівні інституційній основі, а також підтримці з боку і місцевих, і державних органів влади;

– по-третє, це основа для єдності у концепціях державного і місцевого управління, яка важлива не лише у контексті оперативного забезпечення базових потреб громадян і бізнесу на місцях, а і для реалізації стратегічного місцевого економічного розвитку, росту ефективності використання потенціалу територій тощо.

Таким чином, сфера об'єктів критичної інфраструктури, беззаперечно, може бути детермінована як базис для підтримки життєдіяльності територій. Національне законодавство визначає, що критична інфраструктура – це сукупність відповідних об'єктів [7, ст. 1]. Проте, науковці, шукаючи саму економічну сутність категорії, сформували більш розгорнуту і деталізовану дефініцію; це «системи та ресурси, фізичні чи віртуальні, що забезпечують функції та послуги, порушення яких призведе до найсерйозніших негативних наслідків для життєдіяльності суспільства, соціально-економічного розвитку країни та забезпечення національної безпеки» [1, с. 8]. Базуючись на такій дефініції, роль критичної інфраструктури можна звести до процесів надання суб'єктам економічної системи цілої низки самих різноманітних продуктів і послуг, а також розширення доступу до низки важливих ресурсів, зокрема тих, що належать окремим територіям і характеризуються високою доступністю для громадян і бізнесу на місцевому рівні.

Безсумнівно, організація сфери критичної інфраструктури як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях, має будуватись за принципом забезпечення високого ступеня її стійкості до різного роду загроз, в т. ч. і збройної агресії. Інфраструктура місцевих територій має бути готова до функціонування у нормальному режимі навіть в умовах змін зовнішніх факторів, зокрема адаптації до середовища, що постійно зазнає трансформацій, протистояння та швидко відновлення після аварій, пошкоджень та технічних збоїв, зловмисних дій, які мають місце під час війни. Проте, вітчизняна система недостатньо децентралізована, а тому високий ступінь залежності місцевих об'єктів від державних структур є характерним. Втрата зв'язків між центрами управління і місцевою критичною

інфраструктурою в умовах окупації територій була неминучою.

Подальший розвиток воєнних подій в Україні буде значною мірою впливати на роботу критичної інфраструктури не лише під час самої війни, але і на етапі повоєнного відновлення. Війна не може бути детермінована як явище, обмежене у часі, вона має як певні передумови, так і наслідки, які, власне, можна визначити частиною воєнної нестабільності, значною залежністю від якої характеризується саме критична інфраструктура. Зокрема, варто очікувати, що, одним із наслідків теперішньої ситуації в Україні стане ймовірно збереження упродовж доволі тривалого часу високого рівня терористичних, диверсійних і кримінальних загроз для критично важливих інфраструктурних об'єктів саме на тих територіях, які були і ще мають будуть деокуповані.

Національний інститут стратегічних досліджень (далі – НІДС) запропонували виокремлення трьох етапів відновлення територій України (рис. 1). Відновлення критичної інфраструктури є частиною першого та другого етапів стратегії. Проте, сама по собі структура відбудови інфраструктурного забезпечення є дещо складнішою і, на наш погляд, також має бути розбита на окремі етапи. На наш погляд, запропонована Концепція максимально зорієнтована саме на відновлення місцевих територій як таких, які найбільше постраждали від озброєного вторгнення та продовжують зазнавати втрат, якщо мова іде саме проте окуповані населенні пункти.

Перспективними цілями стратегічного курсу є «динамічність відновлення інфраструктури, економічного потенціалу, якості життя громадян; максимальна залученість стейкхолдерів до реалізації завдань та отримання стратегічного ефекту відновлення; оптимальна реалізація національного економічного потенціалу задля цілей та завдань відновлення; регіональна та територіальна збалансованість відновлення з урахуванням пріоритетності найбільш постраждалих регіонів та громад; міжнародна відкритість процесів відновлення із широким залученням ресурсів міжнародної допомоги та іноземних інвесторів; прогрес України як країни – кандидата в члени ЄС» [8]. Відповідно, більшість завдань зорієнтовані на пошуки шляхів відновлення територіального потенціалу України.

В умовах продовження війни найбільш проблемним залишається лише вибір шляхів деокупації. Стратегія відбудови критичної

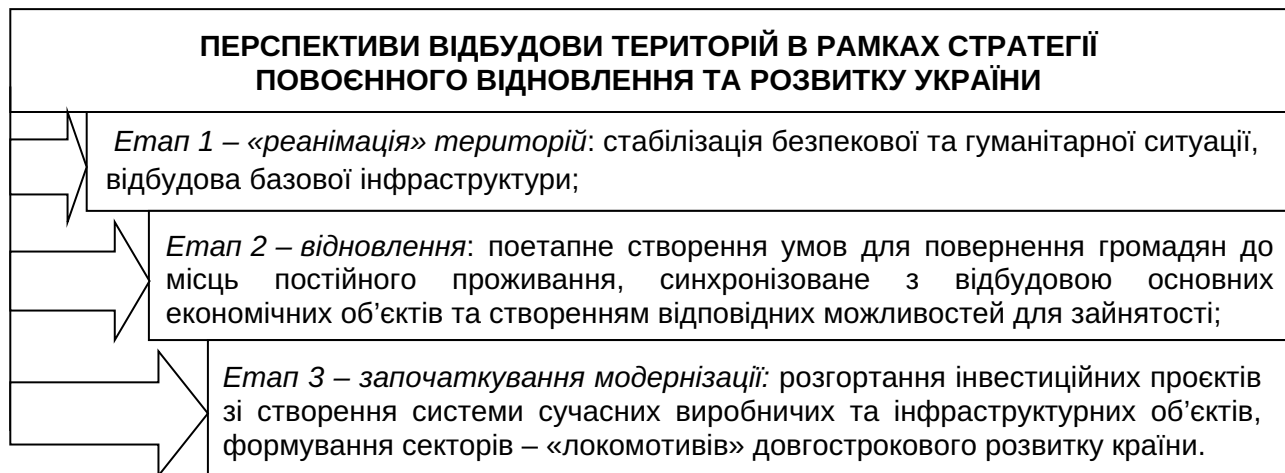

Рис. 1. Концепція Стратегії повоєнного відновлення та розвитку України, а також окремих територій держави

Джерело: складено авторами за даними [8]

інфраструктури після деокупації територій, на наш погляд, має бути побудована за принципом пріоритетності. Так, основним завданням є відновлення сполучення між територіями держави. Наступний крок залежить від індивідуальних потреб місцевості, рівня завданих пошкоджень та навіть критерію сезонності (зокрема, кардинально різними можуть бути потреби регіону в літній період або осінній, напередодні опалювального сезону). Отже, сам процес відновлення сфери критично важливої інфраструктури також має декілька самостійних векторів (рис. 2).

Реалізацію заходів із найвищим пріоритетом доцільно розпочати практично одночасно зі звільненням тих чи інших міст і територій. Тактика дій визначатиметься в залежності від стану пошкоджень територій та можливостей продовження життєдіяльності в межах населеного пункту. Першочергове відновлення об'єктів інфраструктури комунального господарства доцільним є лише в тому випадку, якщо населений пункт має перспективи для швидкого повернення до буденної життєдіяльності. За умови відсутності належного середовища для життя доцільно розпочати відновлення території із налагодженням транспортного сполучення і вивезення мешканців на час відбудови міста.

На момент продовження бойових дій важко оцінити реальні втрати і пошкодження на територіях, що перебувають в окупації. Так, станом на 24.06.2022 р. було визначено, що через пошкодження, обумовлені бойовими діями, в Україні знеструмлено 749 населених пунктів (близько 587 000 споживачів), без

газопостачання – близько 178 000 споживачів; переважна частка споживачів перебувають саме на непідконтрольних Україні територіях. Як зазначив міністр енергетики Герман Галущенко, «майже 5% генеруючих потужностей зруйновано, а 35% знаходиться на окупованих територіях». Східні регіони, бойові дії в межах яких не припиняються, характеризуються значною кількістю відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ) (зокрема джерел вітрової та сонячної енергетики), зокрема орієнтовно 47% потужностей розташовані у регіонах, які або окуповані, або зруйновані і досі перебувають під обстрілами; «через обстріли військами Росії станом на червень 2022 року було виведено з ладу понад 50% теплових потужностей, 30% сонячної та понад 90% вітрової генерації; видобуток газу впав приблизно на 12–15% [9], як зазначає міністр енергетики Герман Галущенко. Також, у Звіті аналітичного центру DiXi Group (м. Київ) зазначається, що «неподалік м. Токмак Запорізької області військовослужбовці російської армії демонтували та пошкодили найбільшу в Україні сонячну електростанцію потужністю 50 МВт» [9].

Перспективи відновлення усієї сукупності ВДЕ не можуть бути позитивно оцінені, оскільки їх відбудова вимагає залучення значних обсягів інвестиційних ресурсів. Більш реалістичним є відновлення критичної інфраструктури, що функціонує на засадах використання традиційних джерел енергії. Проте, таке рішення може бути правильним лише в умовах, коли існує потреба у швидкому відновленні роботи певних об'єктів. Загалом, війна стала у певному вимірі і можливістю

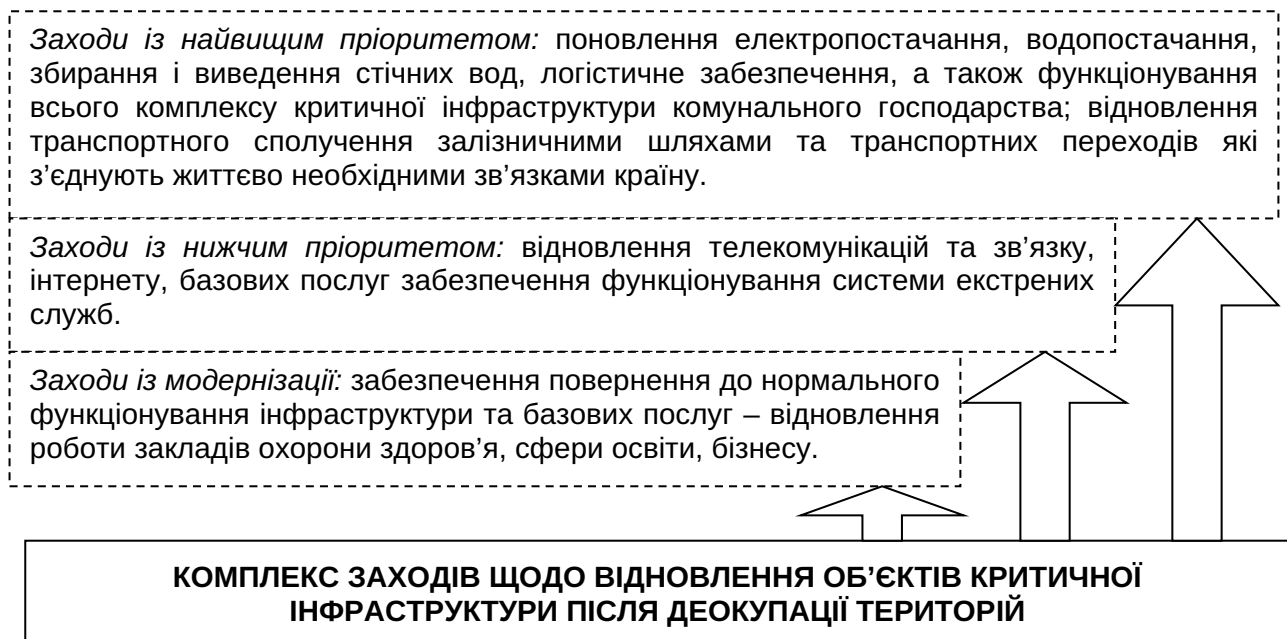

Рис. 2. Процес відновлення сфери критично важливої інфраструктури деокупованих територій

Джерело: складено авторами

для України – це можливість знайти нових інвесторів, готових до виходу на український енергетичний ринок, поштовх до кардинальної зміни тактики використання джерел енергії та зниження енергетичної залежності від держави-агресора тощо. У цьому контексті, на наш погляд, постає лише питання пріоритетів – або поточний ремонт і відновлення існуючих об'єктів критичної інфраструктури без кардинальної перебудови механізму використання енергоресурсів, або залучення інвесторів, готових до фінансування важливих для українських територій, але фінансово складних, трудомістких проєктів із розвитку ВДЕ, які, окрім того, ще вимагають значних часових витрат на реалізацію.

У пошуках балансу між стратегією відновлення критичної інфраструктури деокупованих територій і тактикою відновлення енергетичного комплексу України можна реалізувати наступні заходи (табл. 1).

Другим етапом повоєнної відбудови деокупованих територій є відновлення об'єктів критичної інфраструктури телекомунікаційного сектору. Важливим елементом є відновлення бізнес активності, зокрема хоча б тих, які є критично важливими задля підтримки стабільної життєдіяльності території. Кожен крок має бути спрямований на:

– забезпечення громадської безпеки, обізнаності та єдності із загальнонаціональним інформаційним простором;

– відновлення функціонування об'єктів критичного бізнесу у сферах, які спрямовані на підтримку нормального функціонування і життя міста (продукти, ліки, транспортне сполучення) та обороноздатності країни (логістичні мережі, підприємства ОПК).

Третій крок повоєнного відновлення деокупованих міст значною мірою залежить від умов в регіоні та завданих руйнувань, кількості мешканців, які залишилися в місті чи населеному пункті. На етапі модернізації, як можна його охарактеризувати, важливу роль відведено аналізу, оцінкам втрат, документуванню руйнування інфраструктури та житлового фонду, проведенню оцінки вартості заподіяних збитків, формуванню оперативних потреб територіальної одиниці, пошукам джерел фінансування, а також плануванню як частині стратегічної повоєнної відбудови територій України.

Відповідно, стратегічне бачення стосовно повоєнної відбудови критичної інфраструктури деокупованих територій – це не лише частина планотворчої роботи, це процеси усвідомлення ролі відповідних міст, районів, областей у структурі економіки країни; план заходів має бути збалансований – відновлення на місцях має відбуватись із врахуванням загальнонаціональних інтересів і пріоритетів, а, в свою черг, відновлення держави повинне ґрунтуватись на врахуванні її побудови як системи, трансформації якої починається саме із територій.

Таблиця 1

**Перспективи відбудови критичної інфраструктури деокупованих територій
в рамках відновлення енергетичного комплексу України**

СЕКТОР	ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАХОДИ
Системи теплозабезпечення міст	Будівництво енергоефективного житла; заборона на ремонт пошкоджених будівель та споруд (житлові, громадські, заклади охорони здоров'я та навчальні заклади), а також нового будівництва, з втратами енергії під час експлуатації вище, ніж це передбачено європейськими правилами та нормативами; проектування і будівництва нових кварталів з інтегрованими системами централізованого теплопостачання та кондиціонування, які працюватимуть на електроенергії тощо.
Модернізації процесів нафтопереробки	Відновлення систем нафтопродуктопроводів, а також системи резервуарів для зберігання страхового запасу нафтопродуктів, модернізація існуючих НПЗ.
Відновлення електроенергетичного сектору	Зруйновані ТЕС та ТЕЦ доцільно замінити на сучасні вугільні з системами очищення викидів, біо-ТЕС та біо-ТЕЦ, а також на сучасні високоефективні газові ТЕС; будівництво систем акумуляції електроенергії на водні, а також реалізація проєктів виробництва водню об'єктами ВДЕ; сприяння відмові від традиційного палива для комунального транспорту, його альтернативою може стати електротранспорт і транспорт, що працює на біопаливі, водні, розробка тактики дій в частині створення мережі електростанцій для комунального та приватного електротранспорту.
Модернізації систем транспортування та розподілу природного газу	Продовжити реалізацію проєктів розвитку газодобутку з режимом найбільшого сприяння; значна роль повинна бути відведена перебудові систем транспортування та розподілу природного газу, які мають стати єдиним процесом з комплексним урахуванням очікуваних обсягів споживання газу та відповідати технічним умовам транспортування і розподілу газодобувних сумішей, а не лише природного газу.

Джерело: складено авторами за даними [10]

Висновки. Таким чином, в результаті дослідження проблематики було визначено, що важливість питань відновлення і захисту об'єктів критичної інфраструктури в умовах війни не може бути переоціненою, оскільки від стабільності їх функціонування залежить доступність для громадян соціально важливих послуг, ефективність використання місцевих ресурсів і потенціалу, а також загальна життєздатність територій, в т. ч. виснажених окупацією.

Узагальнено, що перспективи відновлення сфери критичної інфраструктури на деокупованих територіях залежать від низки факторів, а саме динаміки звільнення місцевості, ризиків відновлення нестабільності чи повторного вторгнення, рівня збитків і пошкоджень, завданих в результаті бойових дій, пошуків і динаміки залучення інвестиційних ресурсів чи підтримки з боку вітчизняного і іноземного бізнесу, готового до фінансування проєктів модернізації сфери інфраструктурного забезпечення тощо.

Доведено, що за будь яких обставин питання відбудови критичної інфраструктури,

яка забезпечує основну сукупність базових потреб для населення і бізнесу, є пріоритетним; формування стратегічного курсу доцільно розпочинати вже зараз, під час війни, незалежно від інтенсивності бойових дій чи перспектив звільнення окремих територій. План дій повинен включати три складові – це відновлення функціонування критично важливих об'єктів (об'єкти комунальних господарств, а також транспортне сполучення), відновлення об'єктів, які впливають на якість життєдіяльності (об'єкти телекомунікації і зв'язку, Інтернет, відновлення бізнес-активності), а також модернізація критичної інфраструктури територій, тактика якої формується індивідуально на основі оцінок втрат, потреб і наявного потенціалу.

Варто зауважити, що пошук шляхів відновлення єдності між окупованими і підконтрольними Україні місцевостями не втрачає своєї пріоритетності, оскільки значна частка громадян залишаються на територіях, якими керує окупаційна влада, що, власне, обумовлює майбутні вектори дослідження проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бірюков Д.С., Кондратов С.І., Насвіт О.І., Суходоля О.М. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. 35 с.
2. Яременко О.І., Страхніцький Я.О. Теоретико-методичні основи забезпечення системи захисту критичної інфраструктури держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 1. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2610> (дата звернення: 28.06.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2022.1.38.
3. Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
4. Експертна дискусія «Стратегія повоєнного відновлення України» / Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/ekspertna-dyskusiya-stratehiya-povoyennoho-vidnovlennya-ukrayiny> (дата звернення: 28.06.2022).
5. Беззубко Л., Беззубко Б. Основні державні механізми відновлення Донбасу. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. № 2 (33). С. 42–47.
6. Ляшенко В.І., Підоричева І.Ю., Буравченко С.Г., Стеценко О.В. Формування наукових парків: світовий досвід та можливі орієнтири для інноваційного відновлення економіки Донбасу. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 2 (64). С. 4–26.
7. Про критичну інфраструктуру: Закон України № 1882-ІХ від 16.11.2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 98. С. 23. Ст. 6341.
8. Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України / Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf> (дата звернення: 28.06.2022).
9. Війна РФ проти України: енергетичний вимір. URL: <https://dixigroup.org/analytic/russian-war-against-ukraine-energy-dimension-daily-updating-dixi-group-alert-2/> (дата звернення: 28.06.2022).
10. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Київ : Український інститут майбутнього, 2022. 109 с.

REFERENCES:

1. Birjukov, D.S., Kondratov, S.I., Nasvit, O.I., Suhodolja, O.M. (2015) Zelena knyha z pytan zahystu krytychnoi infrastrukтуры v Ukraini [Green Paper on Critical Infrastructure Protection in Ukraine]. Kyiv: Nacionalnyj instytut strategichnyh doslidzhen, 35 p. [in Ukrainian]
2. Yaremenko, O.I. and Strakhnitskiy, Y.O. (2022) Teoretyko-metodychni osnovy zabezpechennja systemy zahystu krytychnoi infrastrukтуры derzhavy [Theoretical and methodological bases of ensuring the system of protection of critical infrastructure of the state]. *Derzhavne upravlinnja: udoskonalennja ta rozvytok*, [Online], vol. 1, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2610> (accessed 28 June 2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2022.1.38. [in Ukrainian]
3. Kryshchanovych, M.F., Pushak, Ja.Ja., Flejchuk, M.I., Franchuk, V.I. (2020) Derzhavna polityka zabezpechennja nacionalnoi bezpeky Ukrainy: osnovni naprijamky ta osoblyvosti zdijsnennja [State policy of national security of Ukraine: main directions and features of implementation] monohrafiya [a monograph]. Lviv: Spolom. 418 p. [in Ukrainian]
4. The National Institute for Strategic Studies (2022) Ekspertna dyskusija "Strategija povojennogo vidnovlennja Ukrainy" [Expert discussion "Strategy for post-war reconstruction of Ukraine"], available at: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/ekspertna-dyskusiya-stratehiya-povoyennoho-vidnovlennya-ukrayiny> (accessed 28 June 2022). [in Ukrainian]
5. Bezzubko, L., Bezzubko, B. (2017) Osnovni derzhavni mehanizmy vidnovlennja Donbasu [The main state mechanisms for the restoration of Donbass]. *Derzhavne upravlinnja ta misceve samovrjaduvannja*, № 2 (33), pp. 42–47. [in Ukrainian]
6. Ljashenko, V.I., Pidorycheva, I.Ju., Buravchenko, S.G., Stecenko, O.V. (2021) Formuvannja naukovykh parkiv: svitovij dosvid ta mozhlyvi orijentyry dlja innovacijnogo vidnovlennja ekonomiky Donbasu [Formation of science parks: world experience and possible guidelines for innovative economic recovery of Donbass]. *Ekonomichnyj visnyk Donbasu*, № 2 (64), pp. 4–26. [in Ukrainian]
7. Zakon Ukrainy Pro krytychnu infrastrukturu: pryiniaty 16.11.2021 roku №1882-IX [Law of Ukraine on critical infrastructure from November 16 2021, № 1882-IX]. *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 98, p. 23, art. 6341. [in Ukrainian]
8. The National Institute for Strategic Studies (2022). Konceptija strategii povojennogo vidnovlennja ta rozvytku Ukrainy [Concept of the strategy of post-war recovery and development of Ukraine], available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf> (accessed 28 June 2022). [in Ukrainian]

9. Vijna RF proty Ukrainy: energetychnyj vymir [The war of the Russian Federation against Ukraine: the energy dimension], available at: <https://dixigroup.org/analytic/russian-war-against-ukraine-energy-dimension-daily-updating-dixi-group-alert-2/> (accessed 28 June 2022). [in Ukrainian]
10. Ukrainian Institute of the Future (2022). Ukraina 2022. Jak ne vtratyty svij shans staty silnoju derzhavoju [Ukraine 2022. How not to lose your chance to become a strong state]. Kyiv: Ukrainian Institute of the Future. 109 p. [in Ukrainian]